

جغرافیا و توسعه شماره ۳۹ تابستان ۱۳۹۴

وصول مقاله: ۱۳۹۱/۰۴/۲۰

تأیید نهایی: ۱۳۹۲/۰۸/۱۵

صفحات: ۱۷-۲۸

ارزیابی مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی در مناطق روستایی شهرستان خرم‌آباد

دکتر مرتضی توکلی^۱، سلیمان میرزاپور^۲، محمد کاظم شمس پویا^۳

چکیده

امروزه سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان یکی از مفاهیم تأثیرگذار بر توسعه‌ی جوامع و موضوع بحث و پژوهش بسیاری از محققان است. خصوصاً در روستاها با توجه به اینکه بیشتر تشکلهای و همکاری‌ها مردمی است و در واقع اکثر کارهای روستا بطور جمعی انجام پذیر است، سرمایه‌ی اجتماعی اهمیت دوچندان می‌یابد. هدف تحقیق حاضر در گام اول سنجش میزان سرمایه‌ی اجتماعی در سطح روستاهای شهرستان خرم‌آباد و در گام بعدی بررسی تفاوت‌های مکانی سرمایه‌ی اجتماعی در مناطق روستایی این شهرستان بوده است. روش تحقیق میدانی و بر اساس تکنیک پرسشنامه و در مواردی نیز کتابخانه‌ای و اسنادی بوده است. در این تحقیق از ۱۸۰ خانوار روستایی پرسشگری به عمل آمده است و در تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه‌ها نیز از نرم‌افزار (spss) استفاده شده است. نتایج تحقیق نیز به این صورت بوده است که در بین روستاهای مورد مطالعه از نظر سطح سرمایه‌ی اجتماعی تفاوت وجود داشته و در بین روستاهای بزرگتر و دارای امکانات بیشتر سرمایه‌ی اجتماعی کمتری وجود دارد. همچنین فاصله‌ی روستاها از شهر خرم‌آباد نیز در میزان سرمایه‌ی اجتماعی روستاها تأثیر گذار بوده است. کلیدواژه‌ها: سرمایه‌ی اجتماعی، اعتماد، مشارکت، مناطق روستایی، شهرستان خرم‌آباد.

مقدمه

در این تحقیق پس از طرح پرسشنامه و توزیع آن در سطح ۹ روستای شهرستان خرم‌آباد که شامل ۵۶۱ خانوار بوده است داده‌های پرسشنامه‌ها تجزیه و تحلیل گردیده و میزان سرمایه اجتماعی در منطقه تعیین شده است، همچنین بین روستاهای مورد مطالعه از نظر میزان سرمایه اجتماعی بررسی مقایسه‌ای صورت گرفته است.

پیشینه‌ی تحقیق

مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی را نخستین بار "هنیگان" در سال ۱۹۲۰، به کار برد (بهزاد، ۱۳۸۱: ۴۳). و پس از آن در اثر کلاسیک "جین جیکوبز در ۱۹۶۱ با عنوان مرگ و زندگی در شهرهای بزرگ آمریکایی به کار رفته است. در آن اثر، جیکوبز توضیح داده‌است که شبکه‌های اجتماعی فشرده در محدوده‌های حومه‌ی قدیمی و مختلط شهری، صورتی از سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند و در ارتباط با حفظ نظافت، عدم وجود جرم و جنایت خیابانی و دیگر تصمیمات در مورد بهبود کیفیت زندگی، در مقایسه با عوامل نهادهای رسمی مانند نیروی حفاظتی پلیس و نیروی انتظامی، مسؤولیت بیشتری از خود نشان می‌دهند (سعادت، ۱۳۸۵: ۱۷۴).

بورديو، جامعه‌شناس فرانسوی نیز یکی از اولین محققانی بود که به گونه‌ای سیستماتیک مشخصات سرمایه‌ی اجتماعی را تحلیل کرد (Narayan & Cassidy, 2001: 59).

هرچند ریشه‌ی بحث سرمایه‌ی اجتماعی را می‌توان در کارهای جامعه‌شناسان قرن نوزدهم، یعنی دورکیم، وبر، مارکس و زیمل پیدا کرد (ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵: ۹۱). لیکن از اوایل دهه‌ی ۱۹۹۰ به عنوان موضوع محوری در مباحث علوم اجتماعی وارد شد (Sabatini, 2005: 7) و در طول ۱۵-۱۰ سال گذشته، رابرت پاتنام و جیمز کلمن، به واژه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی اعتبار و آوازه فراوان بخشیده‌اند (شریفیان‌ثانی، ۱۳۸۰: ۱۱).

سرمایه‌ی اجتماعی را شاید بتوان در یک نگاه وسیع و در سطح کلان مجموعه‌ای از فضیلت‌های اخلاقی و مناسبات اجتماعی همساز با تحولات توسعه‌ای دانست که هم تحت تأثیر عملکرد اقتصادی و هم تحت تأثیر عملکرد سیاسی و ساخت قدرت و حکمرانی متناسب با آن است و در عین حال بر این دو تأثیر می‌گذارد (دینی‌ترکمانی، ۱۳۸۵: ۲۳). در واقع وضعیت اجتماعی، اقتصادی و سیاسی یک جامعه سطح اعتماد و سرمایه‌ی اجتماعی آن جامعه را تعیین می‌کند و متقابلاً سرمایه‌ی اجتماعی بر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و شاید بتوان گفت تمام ابعاد زندگی بشر، تأثیر می‌گذارد. سرمایه‌ی اجتماعی را می‌توان "هنجارها و شبکه‌هایی که به مردم برای کنش جمعی یاری می‌رسانند" (Woolcock & Narayan, 2000: 2) و همچنین "توانایی کنشگران در تضمین منافع به واسطه عضویت آنان در شبکه‌های اجتماعی یا ساختارهای اجتماعی دیگر" (Ports, 1998: 6) تعریف کرد و شامل "اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها می‌باشد که باعث تسهیل تعاون جهت کسب منافع مشترک می‌شوند" (Putnam, 1995: 67).

در تحقیق حاضر روستاهای شهرستان خرم‌آباد، از لحاظ سرمایه اجتماعی بررسی شده و سپس از لحاظ سطح سرمایه اجتماعی هر کدام از روستاها با هم مقایسه شده‌اند.

فرضیات تحقیق نیز به شرح زیر بوده است:

- ۱- در بین روستاهای مورد مطالعه از نظر سطح سرمایه‌ی اجتماعی تفاوت وجود دارد.
- ۲- در بین روستاهای بزرگتر و دارای امکانات بیشتر، سرمایه‌ی اجتماعی کمتری وجود دارد.
- ۳- فاصله‌ی روستاها از شهر خرم‌آباد نیز در میزان سرمایه‌ی اجتماعی روستاها تأثیرگذار است.

میزان سرمایه اجتماعی میزان کیفیت زندگی نیز افزایش یافته است (وصالی و توکل، ۱۳۹۱: ۱۹۷).

همچنین نقش آن در توسعه اجتماع (Bridger & alter, 2006: 5) و میزان وقوع جرم در سطوح کلان و خرد (چلبی و مبارکی، ۱۳۸۴: ۵۹) نیز اثبات شده است، در بعضی جوامع نیز پایین بودن سطح سرمایه اجتماعی (خصوصاً اعتماد سیاسی) باعث گرایش مردم به سمت مصرف بیشتر مشروبات الکلی شده است (Lindstrom, 2008: 266).

در سال‌های اخیر آثار سرمایه اجتماعی بر ابعاد مختلف زندگی انسان بیشتر روشن شده است، بطوری که در بعضی جوامع وجود سرمایه‌ی اجتماعی جامعه محور بر کاهش بیماری‌های قلبی نیز تأثیرگذار بوده است (Scheffler and al. etc, 2008: 1603).

از طرفی دیگر وضعیت نامناسب بهداشت عمومی نیز می‌تواند چالشی جدی برای سرمایه‌ی اجتماعی محسوب شود (Nogueira, 2007: 133). سرمایه اجتماعی در برنامه ریزی و مدیریت شهرها نیز از جایگاه مناسبی برخوردار است، بطوری که وضعیت مطلوب سرمایه اجتماعی رابطه مستقیم و مثبتی با توسعه مناطق زیستی دارد و این موضوع در یک پژوهش در همین مورد، در شهر تهران ثابت شده است (فیروزآبادی و جاجرمی، ۱۳۸۵: ۹۳) همچنین در پژوهشی دیگر توسط "براندامورفی و هالی‌دالن" نقش سرمایه‌ی اجتماعی در مدیریت بحران نیز اثبات شده است (مورفی و دالن، ۱۳۸۲: ۴۳). در زمینه تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر توسعه و پیشرفت روستاها جای هیچ شکی نیست و اجتماع روستایی نیز چون هر اجتماع دیگری در قالب اعتماد و مشارکت، بهتر و بیشتر پیشرفت می‌کند.

پژوهش‌های متعدد توسعه‌ی روستایی نشان داده است که نهادهای اجتماعی، سرمایه‌ی اجتماعی را پدید می‌آورند و دستیابی به هدف‌هایی را که نبود آنها

سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان یکی از غنی‌ترین چارچوب‌های تبیینی در ملاحظات جامعه‌شناختی و اقتصادی معاصر است. این مفهوم طی چهار دهه‌ی گذشته دستخوش تحولاتی گردیده است که به واسطه‌ی آنها شاهد ظهور نظریه‌های جدید سرمایه، نظیر سرمایه‌ی انسانی، سرمایه‌ی فرهنگی و سرمایه‌ی اجتماعی می‌باشیم، در این میان سرمایه‌ی اجتماعی که اخیرترین مورد در نظریه‌های جدید سرمایه به شمار می‌آید، در عین آنکه پیوستگی مفهومی خود را به دلیل بعضی مضامین مشترک با سرمایه در معنای کلاسیک و جدید خود حفظ نموده، اما بیشتر از اشکال دیگر سرمایه، حالتی استعاره‌ای داشته و نیز از عینیت کمتری برخوردار است (توسلی و موسوی، ۱۳۸۴: ۱).

هر کدام از محققان برای سرمایه‌ی اجتماعی و سنجش آن در جوامع مختلف، مؤلفه‌های گوناگونی را در درون جامعه مورد توجه قرار داده‌اند، از جمله "جی. گرزانی" مشارکت شهری و دسترسی به شبکه‌های اجتماعی را از عوامل تعیین‌کننده‌ی سرمایه‌ی اجتماعی می‌داند (Gerxhani, 2008: 157).

"کریستین استفانز" بهداشت جوامع را یکی از عوامل مهم در وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی دانسته است (stephaens, 2008: 1174). در تحقیق دیگری نیز چهار عامل اصلی اعتماد عمومی، اعتماد نهادی، آگاهی و مشارکت رسمی و آگاهی و مشارکت غیر رسمی (خیریه‌ای- مذهبی و همیارانه) به عنوان مؤلفه‌های اساسی سرمایه‌ی اجتماعی ذکر شده‌اند (ناطق‌پور و فیروزآبادی، ۱۳۸۴: ۵۹).

سرمایه‌ی اجتماعی خصوصاً در سال‌های اخیر از ابعاد مختلف مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. به عنوان نمونه در تحقیقی که در شهر تهران صورت گرفته است، ارتباط بین سرمایه‌ی اجتماعی با کیفیت زندگی بررسی و عنوان شده است که با بالا رفتن

جامعه" با میزان ۰/۳۹۵ دارای بیشترین تأثیر در توسعه پایدار شهرهای استان آذربایجان غربی بوده است. نهایتاً اینکه بر اساس واقعیات موجود می‌توان گفت که بین توسعه پایدار و سرمایه‌ی اجتماعی به میزان ۰/۶۷ با سطح اطمینان ۹۹ درصد رابطه وجود دارد" (موسوی و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۶).

روش تحقیق

روش تحقیق میدانی و بر اساس تکنیک پرسشنامه و در مواردی نیز کتابخانه‌ای و اسنادی بوده است. جامعه آماری پژوهش ۵۶۱ خانوار و شامل روستاهای اسکین اولیا، وره زردی، ده نوروز، بادیه ۲، قاسم‌آباد، بادیه ۳، خانجانی، رباط نمکی و شجاع‌آباد می‌باشد. در تحقیق حاضر روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای برای نمونه‌گیری از این جامعه آماری انتخاب شده است. هر یک از روستاها به مثابه یک طبقه از کل جامعه آماری در نظر گرفته شده است. برای تعیین حجم نمونه یا تعداد شهروندانی که باید از آنان پرسشگری به عمل آید از فرمول کوکران استفاده شده است (حافظ‌نیا، ۱۳۸۸: ۱۴۲).

$$\frac{t^2 pq}{d^2} \\ 1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)$$

$n =$ تعداد حجم نمونه؛ $t =$ اندازه متغیر در توزیع طبیعی (نرمال)؛ $P =$ احتمال وجود صفت؛ $q =$ درصد افرادی که فاقد آن صفت در جامعه هستند؛ $d =$ درجه اطمینان می‌باشد که برابر $0/05$ ؛ $P = (0/18)؛ q = (0/2)$ و $t = (1/96)$ در نظر گرفته شد و حجم نمونه برابر با ۱۷۱ به دست آمد اما برای بالا بردن دقت نمونه‌گیری، ۱۸۰ پرسشنامه تکمیل گردید. به عبارتی سهمی از نمونه به هر روستا اختصاص داده شد که طبقه‌بندی جامعه آماری تحقیق و همچنین حجم نمونه از طبقات مختلف به شرح جدول شماره ۱ است.

غیرممکن و یا پرهزینه بود، ممکن و تسهیل می‌کند (احمدی فیروزچاهی و دیگران، ۱۳۸۵: ۹۵). در پژوهشی که در سطح روستاهای استان فارس انجام گرفته است، ثابت شده است که سرمایه اجتماعی بالا، به سطح بالای رضایت از کیفیت زندگی انجامیده است (ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵: ۹۲).

نقش مشارکت، اعتماد و در کل سرمایه‌ی اجتماعی تا به آنجاست که در نظام‌های بهره‌برداری عشیره‌ای که حس اعتماد در میان اعضای بیت، هنجارهای معامله‌ی متقابل در بین اعضاء و اعتماد، اطاعت و احترام رهبران محلی نقش مثبت و تأثیرگذاری بر واحد تولیدی بیت در ابعاد تصمیم‌گیری بهتر، اعمال مدیریت تولید به نحو مطلوب و افزایش میزان مشارکت‌های تولیدی داشته است (ازکیا و فیروزآبادی، ۱۳۸۳: ۴۹).

یافته‌های تحقیق دیگری نشان می‌دهد که شانس مدیر شدن زنان دارای پایگاه اجتماعی اقتصادی بالا، بیشتر از زنانی بوده است که دارای پایگاه اجتماعی-اقتصادی پایین هستند در ضمن، میزان سرمایه‌ی اجتماعی زنان دارای پست‌های مدیریتی، بیشتر از سایر زنان بوده است (رفعت‌جاه و قربانی، ۱۳۹۰: ۱۴۱). همچنین رابطه‌ی بین سرمایه‌ی اجتماعی و هویت جمعی تأیید شده است به عبارتی سرمایه‌ی اجتماعی تأثیر مستقیم و معناداری بر هویت جمعی داشته است (مزارجریبی و لهراسی، ۱۳۹۰: ۱).

پژوهش دیگری به ارتباط بین سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه پایدار شهرهای استان آذربایجان غربی پرداخته و چنین نتیجه‌گیری شده است که "ابعاد پنج‌گانه سرمایه‌ی اجتماعی، ابعاد مشارکت اجتماعی، علاقه‌ی فراوان به جامعه، تعاون و همیاری و روابط خانوادگی و دوستان دارای رابطه‌ی معناداری با توسعه پایدار شهری می‌باشند و بعد اجتماعی به دلیل ارتباط ضعیف با توسعه پایدار شهری معنی‌دار نمی‌باشد. در مجموع بر اساس نتایج به دست آمده "علاقه‌ی فراوان به

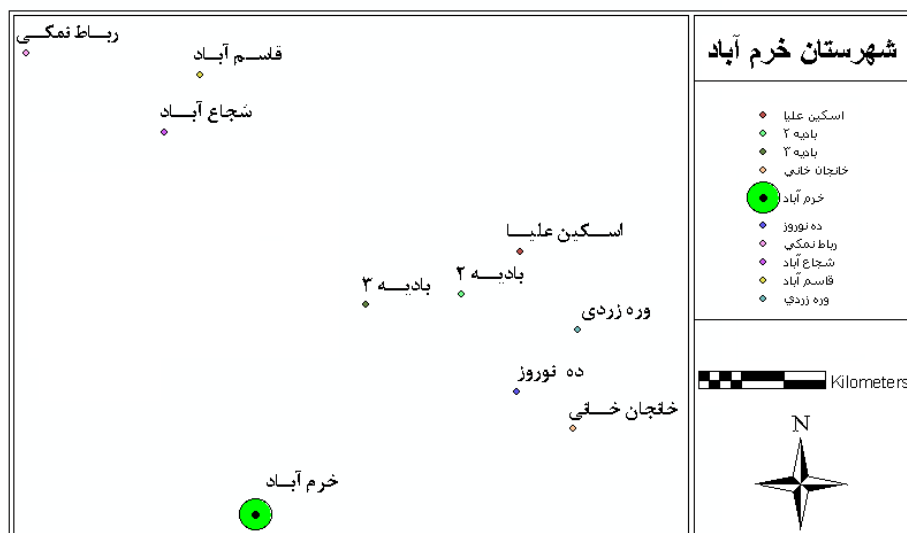
جدول ۱: حجم نمونه‌گیری از طبقات مختلف جامعه‌ی آماری

تعداد نمونه	نسبت خانوار به کل	تعداد کل خانوار	روستا
۳۰	۱۶/۶ درصد	۹۳	اسکین اولیا
۹	۵ درصد	۲۸	وره زردی
۲۳	۱۲/۶ درصد	۷۱	ده نوروز
۷	۳/۶ درصد	۲۰	بادیه ۲
۷	۳/۶ درصد	۲۰	قاسم آباد
۱۲	۶/۹ درصد	۳۹	بادیه ۳
۳۳	۱۸/۷ درصد	۱۰۵	خانجانخانی
۴۱	۲۳ درصد	۱۲۹	رباط نمکی
۱۸	۱۰ درصد	۵۶	شجاع آباد
۱۸۰	۱۰۰ درصد	۵۶۱	جمع کل

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۳

اعتقاد به موفقیت بیشتر در کار دسته‌جمعی)، مشارکت رسمی (سابقه تصمیم‌گیری و مشارکت در امور روستا، میل به مشارکت و تصمیم‌گیری در امور روستا، عضویت در تعاونی). در شکل شماره (۱) موقعیت روستاهای مورد تحقیق نشان داده شده است.

مؤلفه‌های مهم سرمایه‌ی اجتماعی در تحقیق حاضر عبارتند از: اعتماد عمومی (اعتماد به اقوام، اعتماد به مردم)، اعتماد رسمی (اعتماد به کالای ایرانی، اعتماد به سازمان‌های دولتی، اعتماد به وعده‌های مسئولین)، مشارکت غیررسمی (شرکت در کار جمعی،

شکل ۱: موقعیت روستاهای مورد تحقیق

مأخذ: بنیاد مسکن استان لرستان، ۱۳۸۸

بحث

اعتماد عمومی

اعتماد به کل مردم بررسی شده است، که حاصل آن در جدول شماره (۲) قابل مشاهده است.

در این قسمت از تحقیق، اعتماد عمومی در قالب دو زیر مجموعه یعنی، میزان اعتماد به اقوام و نیز میزان

جدول ۲: میزان اعتماد عمومی مردم در روستاهای شهرستان خرم‌آباد

اعتماد به مردم				اعتماد به اقوام و خویشاوندان			
مقدار	فراوانی	درصد	درصدتجمعی	مقدار	فراوانی	درصد	درصدتجمعی
خیلی زیاد	۸	۴/۴	۴/۴	خیلی زیاد	۹۸	۵۴/۴	۵۴/۴
کم و بیش	۹۸	۵۴/۴	۵۸/۹	کم و بیش	۶۰	۳۳/۳	۸۷/۸
کم	۵۶	۳۱/۱	۹۰/۰	کم	۱۸	۱۰/۰	۹۷/۸
اصلاً	۱۸	۱۰/۰	۱۰۰/۰	اصلاً	۴	۲/۲	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۳

محلی و اعتماد به وعده‌های مسؤولین محلی، مورد بررسی قرار گرفته است. جدول شماره (۳) وضعیت اعتماد رسمی در سطح روستاهای شهرستان خرم‌آباد را نشان می‌دهد. با توجه به ارقام به دست آمده می‌توان گفت که میزان اعتماد رسمی در سطح روستاهای مورد مطالعه بسیار پایین است.

بر اساس آمار جدول (۲) می‌توان گفت که درصد نسبتاً بالایی از افراد نسبت به اقوام و خویشاوندان خود اعتماد داشته و همین ارقام در مورد مردم غیر خویشاوند مقدار کمتری می‌باشد.

اعتماد رسمی

میزان اعتماد رسمی در این تحقیق براساس سه مؤلفه اعتماد به کالای ایرانی، اعتماد به سازمان‌های دولتی

جدول ۳: وضعیت اعتماد رسمی در سطح روستاهای شهرستان خرم‌آباد

اعتماد به وعده‌های مسؤولین محلی				اعتماد به کالای ایرانی			
مقدار	فراوانی	درصد	درصدتجمعی	مقدار	فراوانی	درصد	درصدتجمعی
خیلی زیاد	۰	۰	۰	خیلی زیاد	۲۰	۱۱/۱	۱۱/۱
کم و بیش	۴	۲/۲	۲/۲	کم و بیش	۳۲	۱۷/۸	۲۸/۹
کم	۳۸	۲۱/۱	۲۳/۳	کم	۳۰	۱۶/۷	۴۵/۶
اصلاً	۱۳۸	۷۶/۷	۱۰۰/۰	اصلاً	۹۸	۵۴/۴	۱۰۰/۰

ادامه جدول شماره ۳

اعتماد به سازمان‌های دولتی محلی			
مقدار	فراوانی	درصد	درصدتجمعی
خیلی زیاد	۰	۰	۰
کم و بیش	۱۴	۷/۸	۸/۰
کم	۵۰	۲۷/۸	۳۳/۳
اصلاً	۱۱۶	۶۴/۴	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۳

مشارکت غیر رسمی

همانگونه که از آمار جدول شماره (۴) پیداست درصد بالایی از مردم به موفقیت بیشتر در کارهای دسته جمعی اعتقاد داشته‌اند، حال آنکه مقدار کمتری از افراد در کارهای دسته‌جمعی شرکت کرده‌اند، به عبارت دیگر بسیاری از افراد، علی‌رغم اعتقاد به موفقیت بیشتر در کارهای دسته‌جمعی، در کارهای جمعی حضور نیافته‌اند.

یکی دیگر از موضوعات مورد بحث در بررسی سرمایه اجتماعی، مشارکت غیر رسمی است که در این تحقیق شرکت افراد در کار دسته‌جمعی و اعتقاد افراد به موفقیت بیشتر در کار دسته‌جمعی به عنوان دو عامل تعیین‌کننده میزان مشارکت غیر رسمی در نظر گرفته شده است که حاصل بررسی مشارکت غیر رسمی در جدول شماره (۴) قابل مشاهده است.

جدول ۴: وضعیت مشارکت غیر رسمی در سطح روستاهای شهرستان خرم‌آباد

اعتقاد به موفقیت بیشتر کارهای جمعی				شرکت در کارجمعی			
مقدار	فراوانی	درصد	درصدتجمعی	مقدار	فراوانی	درصد	درصدتجمعی
زیاد	۱۷۴	۹۶/۷	۹۶/۷	زیاد	۱۰۲	۵۶/۷	۵۶/۷
کم و بیش	۴	۲/۲	۹۸/۹۹	کم و بیش	۵۶	۳۱/۱	۸۷/۸
کم	۲	۱/۱	۱۰۰/۰	کم	۱۸	۱۰	۹۸/۸
اصلاً	۰	۰		اصلاً	۴	۲/۲	۱۰۰

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۳

مشارکت رسمی

در برنامه‌ریزی‌هایی که توسط مسئولین انجام می‌گیرد، عملاً کنار گذاشته شده‌اند. در مورد عدم عضویت افراد در تعاونی‌ها باید گفت که بی‌اعتمادی مردم به این تعاونی‌ها از دلایل اصلی است، بطوری که بسیار از اهالی روستاهای مورد تحقیق از نحوه‌ی کار بعضی از شرکت‌های تعاونی ناراضی بوده‌اند، حتی در بعضی از موارد با وجود عضویت در تعاونی و پرداخت وجه، مزایای چندانی برای فرد عضو وجود ندارد. نتیجه‌ی بررسی‌ها در جدول شماره (۵) قابل مشاهده است.

مشارکت رسمی در این تحقیق شامل مواردی چون عضویت در تعاونی، سابقه‌ی مشارکت و فعالیت افراد در امور محله و روستا و نیز میزان میل و رغبت افراد برای مشارکت و فعالیت در امور روستا، بوده است. در تحقیق حاضر علاوه بر میزان مشارکت افراد، میزان میل و رغبت افراد برای مشارکت نیز، بررسی شده است، چرا که بسیاری از افراد میل و رغبت زیادی به مشارکت در امور محله و روستای خود داشته‌اند، ولی

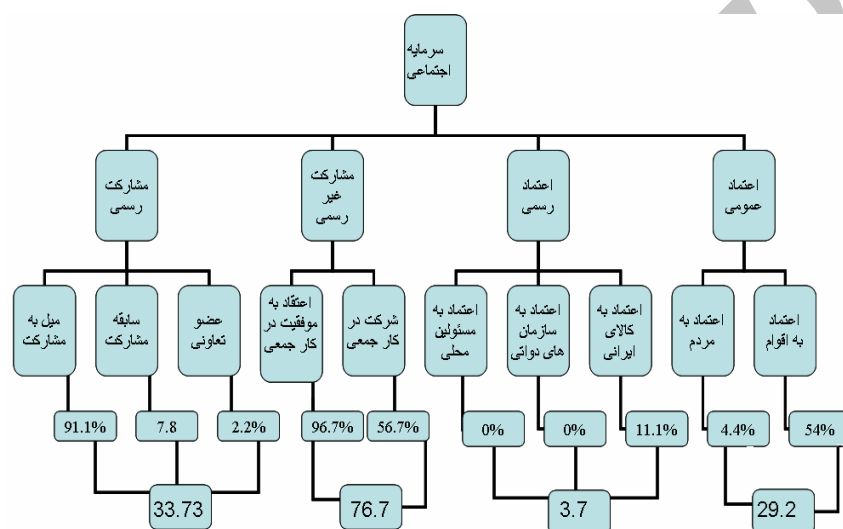
جدول ۵: وضعیت مشارکت رسمی در سطح روستاهای شهرستان خرم‌آباد

میل به مشارکت و تصمیم‌گیری در امور محله				سابقه تصمیم‌گیری در محله			
مقدار	فراوانی	درصد	درصدتجمعی	مقدار	فراوانی	درصد	درصدتجمعی
زیاد	۱۶۴	۹۱/۱	۹۱/۱	زیاد	۳۲	۱۷/۸	۱۷/۸
کم و بیش	۱۴	۷/۸	۹۸/۹	کم و بیش	۳۲	۱۷/۸	۳۵/۶
کم	۲	۱/۱	۱۰۰/۰	کم	۲۸	۱۵/۶	۵۱/۱
اصلاً	۰	۰		اصلاً	۸۸	۴۸/۹	۱۰۰/۰

ادامه جدول ۵

عضویت در شرکت‌های تعاونی			
مقدار	فراوانی	درصد	درصدتجمعی
زیاد	۴	۲/۲	۲/۲
کم و بیش	۳۲	۱۷/۸	۲۰/۰
کم	۵۶	۳۱/۱	۵۱/۱
اصلاً	۸۸	۴۸/۹	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۳

شکل ۲: مدل مفهومی نتایج بررسی سرمایه‌ی اجتماعی و مؤلفه‌های آن در سطح روستاهای شهرستان خرم‌آباد

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۳

مقایسه‌ی روستاهای مورد تحقیق، از نظر سرمایه اجتماعی بر اساس یافته‌های تحقیق (جدول شماره ۸)، وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی در روستاهای مختلف، با هم متفاوت است، بطوری‌که در روستای شجاع‌آباد ۵۷/۹٪، دارای بیشترین سرمایه‌ی اجتماعی بوده است و این در حالی است که روستای رباط نمکی در بین روستاهای مورد تحقیق دارای کمترین میزان سرمایه‌ی اجتماعی، یعنی ۳۰٪ بوده است، آنچه استنباط می‌شود اینکه، روستاهای رباط نمکی با ۳۰٪ سرمایه‌ی اجتماعی و خانجانی با ۳۱/۳٪ سرمایه‌ی اجتماعی، کمترین سرمایه‌ی اجتماعی را در بین روستاهای دیگر دارا بوده‌اند که دلیل اصلی آن را باید در بزرگ بودن این دو روستا و فاصله‌ی نزدیک آنها با شهر خرم‌آباد

همان‌طور که ملاحظه شد در این تحقیق، وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی از ابعاد گوناگون در روستاهای سطح شهرستان خرم‌آباد مورد بررسی قرار گرفت، حاصل این بررسی‌ها در شکل شماره‌ی (۲) قابل مشاهده است. در این مورد باید گفت که سرمایه‌ی اجتماعی در بعضی ابعاد همچون مشارکت غیررسمی ۷۶/۷٪ دارای وضعیت بهتری نسبت به دیگر ابعاد سرمایه‌ی اجتماعی بوده است و از نظر مشارکت رسمی این مقدار ۳۳/۳۷٪ بوده است، از نظر مقدار اعتماد عمومی در مرتبه‌ی بعدی قرار دارد که مقدار آن ۲۲/۹٪ است. کمترین مقدار نیز در بُعد اعتماد رسمی بوده که مقدار آن ۳/۷٪ بوده است.

۴۲۹ نفر جمعیت (جمعیت نسبتاً بالا) است که سرمایه اجتماعی بالای آن را باید در فاصله‌ی زیاد این روستا با شهر خرم‌آباد (۳۶ کیلومتر)، جستجو کرد، همانگونه که مشاهده شد، دو عامل جمعیت روستا و فاصله فیزیکی روستا از شهر، از عوامل تأثیرگذار بر میزان سرمایه اجتماعی روستاییان بوده‌اند (جدول شماره ۶). البته استثناء نیز وجود دارد، به عنوان مثال روستای بادیه ۲ با ۷۶ نفر جمعیت و فاصله‌ی ۳۲ کیلومتری آن از شهر خرم‌آباد، بر اساس فرضیه ما باید بیشترین سرمایه‌ی اجتماعی را در بین روستاهای مورد تحقیق دارا می‌بود، ولی آنچه مشاهده می‌شود، این است که این روستا از لحاظ سرمایه‌ی اجتماعی (۰/۳۴/۱) در رتبه‌ی پنجم قرار دارد.

دانست، فاصله‌ی روستای رباط نمکی از شهر خرم‌آباد ۱۴ کیلومتر و جمعیت آن نیز ۶۰۶ نفر بوده، بعلاوه این روستا از امکانات بیشتری برخوردار بوده است. روستای خانجانی نیز بعد از رباط نمکی کمترین میزان سرمایه اجتماعی را در بین روستاهای مورد تحقیق داشته است، این روستا نیز نسبت به روستاهای دیگر جمعیت بیشتری (۵۱۲ نفر) داشته است و فاصله آن نیز تا شهر خرم‌آباد، ۱۶ کیلومتر است (جدول شماره ۷)، بیشترین سرمایه‌ی اجتماعی نیز در دو روستای شجاع‌آباد (۰/۵۷/۹) و پس از آن، اسکین علیا (۰/۳۹/۱) به چشم می‌خورد. باید گفت که جمعیت روستای شجاع‌آباد ۲۸۷ نفر بوده و فاصله‌ی آن با شهر خرم‌آباد، ۲۴ کیلومتر است، همچنین روستای اسکین علیا دارای

جدول ۶: رابطه‌ی جمعیت و فاصله از شهر در روستاها با میزان سرمایه‌ی اجتماعی

در روستاهای شهرستان خرم‌آباد بر اساس شاخص پیرسون

	مشارکت غیر رسمی		مشارکت رسمی			اعتماد رسمی			اعتماد عمومی	
	اعتقاد به موفقیت در کار جمعی	شرکت در کار جمعی	میل به مشارکت	سابقه مشارکت	عضویت در تعاونی	اعتماد به مسؤولین دولتی	اعتماد به سازمان‌های دولتی	اعتماد به کالای ایرانی	اعتماد به مردم	اعتماد به اقوام
فاصله از شهر	۰/۲۳۰*	۰/۰۰۷	۰/۲۰۶	۰/۱۰۳	۰/۰۰۱	۰/۲۲۶*	۰/۲۸۳**	۰/۰۶۸	۰/۲۶۰*	۰/۰۱۴
جمعیت روستا	۰/۲۸۰**	۰/۰۸۹	۰/۲۱۲*	۰/۰۸۰	۰/۰۶۳	۰/۰۴۱	۰/۱۷۹	۰/۲۰۴	۰/۰۷۴	۰/۰۲۹

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۳

شده باشند یعنی رابطه در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار است که در جدول شماره ۶ مشاهده می‌گردد.

توضیح آنکه، در صورتی که مقادیر به دست‌آمده با یک ستاره مشخص شده باشد به معنای این است که رابطه متغیرها در سطح ۹۵ درصد و اگر با دو ستاره مشخص

جدول ۷: جمعیت و فاصله‌ی هر کدام از روستاهای برگزیده از شهر خرم‌آباد

نام روستا	جمعیت	فاصله از شهر خرم‌آباد
شجاع‌آباد	۲۷۸	۲۴
اسکین اولیا	۴۲۹	۳۶
وره زردی	۱۱۷	۳۴
ده نوروز	۳۳۶	۳۲
بادیه ۲	۷۶	۳۲
قاسم‌آباد	۱۲۲	۱۷
بادیه ۳	۱۶۹	۳۱
خانجانی	۵۱۲	۳۰
رباط	۶۰۶	۱۴

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵

جدول ۸: مقایسه‌ی روستاهای برگزیده شهرستان خرم‌آباد به لحاظ سرمایه‌ی اجتماعی

سرمایه‌ی اجتماعی	اعتماد عمومی		اعتماد رسمی		مشارکت غیر رسمی		مشارکت رسمی		سرمایه‌ی اجتماعی
	زیاد	متوسط	کم	اصلاً	زیاد	متوسط	کم	اصلاً	
شجاع‌آباد	زیاد	٪۶۵	زیاد	٪۶۱/۶	زیاد	٪۱۰۰	زیاد	٪۶۰	٪۵۷/۹
	متوسط	٪۳۰	متوسط	٪۱۳/۴	متوسط	٪۰	متوسط	٪۲۶/۷	٪۱۷/۵
	کم	٪۵	کم	٪۴۶/۷	کم	٪۰	کم	٪۳/۳	٪۱۳/۷
	اصلاً	٪۰	اصلاً	٪۳۳/۳	اصلاً	٪۰	اصلاً	٪۱۰	٪۱۰/۹
اسکین‌اولیا	زیاد	٪۳۵	زیاد	٪۰/۰	زیاد	٪۸۵	زیاد	٪۳۶/۶	٪۳۹/۱
	متوسط	٪۶۰	متوسط	٪۶/۷	متوسط	٪۵	متوسط	٪۱۰	٪۲۰/۱
	کم	٪۵	کم	٪۶/۶	کم	٪۱۰	کم	٪۱۷	٪۱۰/۱
	اصلاً	٪۰	اصلاً	٪۸۶/۷	اصلاً	٪۰	اصلاً	٪۳۶/۴	٪۳۰/۷
وره زردی	زیاد	٪۲۵	زیاد	٪۶/۶	زیاد	٪۸۰	زیاد	٪۳۶/۶	٪۳۷/۳
	متوسط	٪۷۰	متوسط	٪۶/۶	متوسط	٪۲۰	متوسط	٪۱۰	٪۲۶/۶
	کم	٪۰	کم	٪۳/۳	کم	٪۰	کم	٪۲۰	٪۵/۷
	اصلاً	٪۵	اصلاً	٪۸۳/۵	اصلاً	٪۰	اصلاً	٪۳۳/۴	٪۳۰/۴
ده نوروز	زیاد	٪۳۰	زیاد	٪۳/۳	زیاد	٪۷۰	زیاد	٪۴۰	٪۳۵/۸
	متوسط	٪۶۰	متوسط	٪۱۳/۴	متوسط	٪۲۵	متوسط	٪۱۰	٪۲۷/۱
	کم	٪۰	کم	٪۱۳/۳	کم	٪۰	کم	٪۲۳/۳	٪۹/۱
	اصلاً	٪۱۰	اصلاً	٪۷۰	اصلاً	٪۵	اصلاً	٪۲۶/۷	٪۲۸
بادیه ۲	زیاد	٪۱۰	زیاد	٪۶/۶	زیاد	٪۸۰	زیاد	٪۴۰	٪۳۴/۱
	متوسط	٪۵۵	متوسط	٪۶/۷	متوسط	٪۱۰	متوسط	٪۰	٪۱۷/۹
	کم	٪۳۵	کم	٪۶/۷	کم	٪۵	کم	٪۲۶/۷	٪۱۸/۳
	اصلاً	٪۰	اصلاً	٪۸۰	اصلاً	٪۵	اصلاً	٪۳۳/۳	٪۲۹/۷
قاسم‌آباد	زیاد	٪۳۰	زیاد	٪۱۳/۷	زیاد	٪۶۵	زیاد	٪۲۶/۷	٪۳۳/۷
	متوسط	٪۲۰	متوسط	٪۱۳/۳	متوسط	٪۲۰	متوسط	٪۳۳/۳	٪۲۱/۷
	کم	٪۴۵	کم	٪۴۶/۷	کم	٪۱۵	کم	٪۳/۳	٪۲۷/۵
	اصلاً	٪۵	اصلاً	٪۲۶/۷	اصلاً	٪۰	اصلاً	٪۳۶/۷	٪۱۷/۱
بادیه ۳	زیاد	٪۲۵	زیاد	٪۰	زیاد	٪۷۰	زیاد	٪۳۳/۳	٪۳۲/۱
	متوسط	٪۴۰	متوسط	٪۶/۶	متوسط	٪۲۵	متوسط	٪۳/۴	٪۱۸/۷
	کم	٪۲۰	کم	٪۶/۷	کم	٪۵	کم	٪۲۳/۳	٪۱۳/۷
	اصلاً	٪۱۵	اصلاً	٪۸۶/۷	اصلاً	٪۰	اصلاً	٪۴۰	٪۳۵/۵
خانجانخی	زیاد	٪۳۰	زیاد	٪۰	زیاد	٪۶۵	زیاد	٪۳۰	٪۳۱/۳
	متوسط	٪۳۰	متوسط	٪۲۰	متوسط	٪۳۰	متوسط	٪۱۰	٪۲۲/۵
	کم	٪۳۵	کم	٪۱۶/۷	کم	٪۵	کم	٪۱۶/۷	٪۱۸/۳
	اصلاً	٪۵	اصلاً	٪۶۳/۳	اصلاً	٪۰	اصلاً	٪۴۳/۳	٪۲۷/۹
رباط نمکی	زیاد	٪۱۵	زیاد	٪۰	زیاد	٪۷۵	زیاد	٪۳۰	٪۳۰
	متوسط	٪۳۰	متوسط	٪۶/۷	متوسط	٪۱۵	متوسط	٪۲۶/۷	٪۱۹/۶
	کم	٪۴۰	کم	٪۶۰	کم	٪۱۰	کم	٪۶/۷	٪۲۱/۷
	اصلاً	٪۱۵	اصلاً	٪۶۳/۳	اصلاً	٪۰	اصلاً	٪۳۶/۶	٪۲۸/۷

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۳

نتیجه

همانگونه که مشاهده شد، سرمایه‌ی اجتماعی در روستاهای شهرستان خرم‌آباد، تحت تأثیر عوامل گوناگونی قرار دارد و بعضی از مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی، همچون اعتماد رسمی و سیاسی در وضعیت بسیار پایینی قرار دارد. همچنین بین روستاهای مختلف سرمایه‌ی اجتماعی به یک میزان نیست (جدول ۸)، به عبارت دیگر دو عامل جمعیت روستا و فاصله‌ی فیزیکی روستاها از شهر خرم‌آباد، تا حدی بر میزان سرمایه‌ی اجتماعی روستاها تأثیرگذار بوده‌اند. بطوری‌که می‌توان گفت، رابطه‌ی معناداری بین میزان جمعیت روستا و میزان سرمایه‌ی اجتماعی وجود دارد (جدول ۶)، بدین نحو که هرچه جمعیت روستا بیشتر می‌شود میزان سرمایه‌ی اجتماعی کمتر می‌گردد، در عین حال در مواردی همچون دور بودن روستا از شهر این قاعده کمرنگ‌تر می‌شود. از طرفی بین سرمایه‌ی اجتماعی در روستا با عامل فاصله از شهر نیز رابطه معناداری وجود دارد به عبارتی، هر چه فاصله از شهر بیشتر شده است میزان سرمایه‌ی اجتماعی نیز بیشتر گردیده است. با توجه به نقش سرمایه‌ی اجتماعی، به عنوان یکی از اصلی‌ترین عوامل تحقق توسعه‌ی پایدار انسانی، لازم است که در برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ی محلی به حفظ و پایداری سکونتگاه‌های روستایی اهتمام ویژه‌ای شود. پایین بودن میزان اعتماد رسمی و سیاسی در سطح روستاهای شهرستان خرم‌آباد بی‌ارتباط با عملی نشدن وعده‌ها و طرح‌های مسؤولین استان در سالیان متمادی نیست، بطوری‌که طرح‌ها و برنامه‌های نیمه‌تمام زیادی در شهرستان خرم‌آباد وجود دارد که باید سال‌ها پیش به بهره‌برداری می‌رسید. هم‌اکنون نیز مسؤولین استانی و محلی می‌توانند با مساعدت و جدیت وعده‌ها و طرح‌های عقب افتاده را عملی نمایند که مطمئناً بر افزایش میزان اعتماد سیاسی تأثیرگذار خواهد بود.

میل به مشارکت در امور روستا در سطح این شهرستان نسبتاً بالاست، در صورتی‌که درصد کمتری از مردم در امور روستای خود مشارکت داشته‌اند، بدین معنا که بسیاری از مردم در جریان مشارکت قرار نگرفته‌اند. مسؤولین و برنامه‌ریزان باید به مسأله‌ی مشارکت مردم توجه نموده و با توجه به میل بالای مردم برای مشارکت، در برنامه‌ریزی‌های آینده حتماً باید جایی برای مشارکت و تصمیم‌گیری افراد لحاظ شود.

منابع

- احمدی‌فیروزچاهی، علی؛ حسن صدیقی؛ محمدعلی محمدی (۱۳۸۵). مقایسه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی‌های تولید روستایی، فصلنامه رفاه اجتماعی. سال ششم. شماره ۲۳. صفحات ۹۳-۱۱۱.
- ازکیا، مصطفی؛ سیداحمد فیروزآبادی (۱۳۸۳). سرمایه‌ی اجتماعی و نقش آن در شکل‌های تولیدی (مطالعه موردی: حوزه‌ی آبریز کرخه)، مجله جامعه‌شناسی ایران. سال پنجم. شماره ۴. صفحات ۷۲-۴۹.
- بنیاد مسکن استان لرستان (۱۳۸۸). نقشه شهرستان‌های استان لرستان.
- بهزاد، داوود (۱۳۸۱). سرمایه‌ی اجتماعی بستری برای ارتقای سلامت روان، فصلنامه رفاه اجتماعی. سال دوم. شماره ۶. صفحات ۵۳-۴۳.
- توسلی، غلام‌عباس؛ مرضیه موسوی (۱۳۸۴). مفهوم سرمایه در نظریات کلاسیک و جدید با تأکید بر نظریه‌های سرمایه‌ی اجتماعی، نامه علوم اجتماعی (۲۳). ۶. صفحات ۱۱۱-۹۳.
- چلبی، مسعود؛ محمد مبارکی (۱۳۸۴). تحلیل رابطه سرمایه‌ی اجتماعی و جرم در سطوح خرد و کلان، مجله جامعه‌شناسی ایران. (۲)۶. صفحات ۴۴-۳.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۸). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، چاپ شانزدهم. تهران. انتشارات سمت.
- دینی‌ترکمانی، علی (۱۳۸۵). تبیین افول سرمایه اجتماعی، فصلنامه رفاه اجتماعی. سال ششم. شماره ۲۳. صفحات ۱۷۱-۱۴۷.

- هزارجریبی، جعفر؛ سعید لهراسی (۱۳۹۰). بررسی رابطه‌ی سرمایه اجتماعی با میزان هویت جمعی، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی. سال بیست و دوم، شماره ۲. صفحات ۲۰-۱.
- Bridger, J and alter, T.A (2006). Place, community development and social capital, journal of the community development society, vol 37, PP:5-18
- Fidrmuc, Jan & Gerxhani, J, (2008), Mind the gap, social capital, east and west, Journal of Comparative Economics 36, PP: 264-286.
- Lindstrom, M, (2008), Social capital trust and purchase of illegal goods ; A population based studying in southern Sweden, *Sweden Health Policy*, Volume 86, Issues 2-3, PP: 266-275.
- Narayan, D, Cassidy, M.F.A (2001). A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory, *Current Sociology*, Vol. 49(2), PP:59-102.
- Nogueira, H (2009). Healthy communities: the challenge of social capital in the Lisbon metropolitan area", *Health & Place* 15, PP: 133- 139
- Putnam, R.D (1995). Tuning in, Tuning out: The Strange disappearance of Social Capital in America, *Political Science and Politics*, 28.No.4, PP: 664-683.
- Scheffler, R.M & al. etc. (2008). Community-level social capital and recurrence of acute coronary syndrome, article outline social science and medicine, volume 66, Issue 7, PP: 1603-1613
- Stephens, ch. (2008), Social capital in its place: Using social theory to understand social capital and inequalities in health, social science and medicine", volume 66, Issue 5, PP: 1174-1184
- Woolcock, M, Narayan, D (2000). Social Capital: Implications for Development Theory, Research and Policy, 15, 2, *The World Bank Research Observer*, PP: 225-249.
- رفعت‌جاه، مریم؛ سمیه قربانی (۱۳۹۰). تأثیر سرمایه اجتماعی بر ارتقاء شغلی زنان، مجله زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، دوره ۹، شماره ۱. صفحات ۱۴۶-۱۱۷.
- سعادت، رحمان (۱۳۸۵). تخمین سطح و توزیع سرمایه اجتماعی استان‌ها، فصلنامه رفاه اجتماعی. سال ششم، شماره ۲۳. صفحات ۱۹۵-۱۷۳
- شریفیان‌ثانی، مریم (۱۳۸۰). سرمایه اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری، فصلنامه رفاه اجتماعی. سال اول، شماره ۲. صفحات ۱۸-۵.
- فیروزآبادی، سیداحمد؛ حسین ایمانی‌چاگرمی (۱۳۸۵). سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی اقتصادی- اجتماعی در کلانشهر تهران، فصلنامه رفاه اجتماعی. سال ششم، شماره ۲۳. صفحات ۲۲۴-۱۹۷.
- ماجدی، سیدمسعود؛ عبدالعلی لهسایی‌زاده (۱۳۸۵). بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه‌ی اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی: مطالعه موردی در روستاهای استان فارس، فصلنامه روستا و توسعه. سال نهم، شماره ۴. صفحات ۱۳۵-۹۱.
- مرکز آمار ایران، جمعیت‌آبادی‌های کشور، سال ۱۳۸۵.
- مورفی، براندا؛ هالی دالمن (۱۳۸۲). مدیریت بحران و سرمایه‌ی اجتماعی، ترجمه و تلخیص حمیدرضا محمدی. فصلنامه رفاه اجتماعی. سال سوم، شماره ۱۱. صفحات ۲۶۲-۲۴۳.
- موسوی، میرنجم؛ حکیمه قنبری؛ خالد اسماعیل‌زاده (۱۳۹۱). تحلیل فضایی رابطه‌ی سرمایه اجتماعی و توسعه‌ی پایدار شهری، مورد: شهرهای استان آذربایجان غربی، فصلنامه جغرافیا و توسعه. سال دهم، شماره ۲۷. صفحات ۱۸-۱.
- ناطق‌پور، محمدجواد؛ سیداحمد فیروزآبادی (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در شهر تهران، مجله جامعه‌شناسی ایران. سال پنجم، شماره ۴. صفحات ۹۱-۵۹.
- وصالی، سعید؛ محمدمهدی توکل (۱۳۹۱). بررسی تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر کیفیت زندگی در شهر تهران، فصلنامه مطالعات شهری. سال دوم، شماره ۲. صفحات ۲۲۰-۱۹۷.